

**ПОПОВНЕННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА імені ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ
ДАРАМИ ДІЯЧІВ ІЗ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ**

Леся Кусий

*науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
ЛННБ України ім. В. Стефаніка, канд. наук із соціальних комунікацій*

Висвітлено участь українських діячів з Великої України у поповненні фондів бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка: подано персональний склад жертводавців, кількісні дані надісланой літератури, приклади окремих виявлених видань.

Ключові слова: бібліотека Наукового товариства імені Шевченка у Львові, українські діячі Наддніпрянської України, приватні дари, історичні колекції, ретроспективні фонди Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка.

The article tells about complectation of the funds of library of Scientific society by Shevchenko (NTSH) by the gifts of Ukrainian persons from Ukraine of Naddniprianschyna.

Keywords: Library of Scientific society by Shevchenko in Lviv, Ukraine of Naddniprianschyna, private gifts, historical collections, retrospective funds of the V. Stefanyk Lviv national scientific library of Ukraine.

Освещено участие украинских деятелей Надднепрянской Украины в пополнении фондов библиотеки Научного общества имени Шевченко, предоставлен персональный состав дарителей, количественные данные присланной ими литературы, примеры отдельных выявленных изданий.

Ключевые слова: библиотека Научного общества имени Шевченко во Львове, украинские деятели Надднепрянской Украины, частные дары, исторические коллекции, ретроспективные фонды Львовской национальной научной библиотеки Украины имени В. Стефаніка.

Підвалини бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка (далі — НТШ) були закладені у 1892 р. після реорганізації літературного Товариства імені Шевченка у наукову українознавчу інституцію. Статут, що визначив структуру Товариства як наукового, окреслив і основні завдання бібліотеки, яка мала стати найповнішою книгозбірнею українки. З цією метою 1893 р. була видана спеціальна відозва до громадськості. Звістка про формування наукової української бібліотеки швидко розійшлася у суспільних колах і відразу знайшлися люди з обох боків України, розділеної між Російською імперією та Австро-Угорщиною, які щиро заопікувалися втіленням цього проекту в життя. Віділ (Президія) товариства, не чекаючи на формальну ухвалу, почав «на власну руку» збирати дрібні приватні дари.

Мета статті — подати персональний склад, кількісні параметри (за низхідним принципом) та відомості про книжкові збірки та окремі видання, подаровані бібліотеці Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі — БНТШ) діячами з Великої України (Київ, Харків, Полтава, Одеса, Сімферополь, Катеринослав (тепер — Дніпропетровськ) та Кубані (Катеринодар (тепер — Краснодар). Базова інформація почерпнута з матеріалів «Хроніки НТШ» за 1900–1939 рр., яка вміщувала окремих розділ про діяльність бібліотеки. Також було здійснено вибіркове виявлення фрагментів окремих книгозбірок і видань, подарованих НТШ у різні періоди, які зараз зберігаються у фондах відділу українки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі — ЛННБУ)*.

Основним джерелом комплектування фондів БНТШ були дари. Поповнювалася вона також за рахунок книгообміну, купівлі, а від 1934 р. — обов'язкового примірника.

Першим у формування книгозбірні зробив внесок відомий український письменник, громадський діяч, правник за фахом, фундатор (член-засновник), *почесний і дійсний член НТШ (Філологічна секція)*, один із реформаторів Товариства у наукову установу *Олександр Кониський* (1836–1900). У 1893 р. він надіслав з Києва

* У січні 1940 р. Наукове товариство імені Шевченка ліквідувала радянська влада. БНТШ у лютому 1940 р. увійшла до складу новоствореної Львівської філії бібліотеки Академії наук УРСР як відділ української літератури (згодом — української літератури і мови). У радянський час назва відділу кілька разів змінювалась. Зараз — це відділ українки ЛННБУ.

із своєї приватної бібліотеки 392 правничі видання, згодом заповів решту колекції — 545 українських та українознавчих видань, вісім географічних карт кінця XVIII — початку XIX ст., збірку рукописів, кореспонденцію та інші документи [9, с. 34, 35; 27, с. 42]. Проте НТШ прийняло лише східноукраїнські видання, а галицькі подарувало Українському науковому товариству у Києві [6]*.

У 1913 р. 180 видань та збірку листкових друків [29, с. 14] БНТШ подарував *Максим Синицький* (1882–1922)** — український громадський і культурно-освітній діяч, співзасновник і керманіч київського видавничого товариства «Час» (1908–1920) — одного з найпотужніших, найбільших і найактивніших центрів українського книговидання того періоду.

Ми припустили, що найвірогідніше він пожертвував БНТШ не лише продукцію видавництва «Час», а й українську та українознавчу літературу інших видавництв і товариств, яка була на складі «Часу» і призначалася для розповсюдження. На підставі каталогу книг, який видало товариство у 1913 р. [35], ми відібрали для виявлення 50 різножанрових видань. Крім київських, долучили також ті, які побачили світ у Харкові, Полтаві, Чернігові, Одесі, Сімферополі, Катеринославі, Москві, Санкт-Петербурзі. За винятком трьох***, які, очевидно, свого часу вилучила цензура до спецвідділу і, правдоподібно, вони були знищені, всі інші — представлені у фондах колишньої БНТШ. Для прикладу: *Михальчук К.* і *Тимченко Є.* «Програма до збирання діалектних одмін української

---

* Короткий огляд меморіальної бібліотеки О. Кониського на підставі вивчення інвентаря БНТШ, епістолярної спадщини О. Кониського, архіву НТШ, окремих випусків Хронік НТШ та власницьких знаків на низці книг, які зараз зберігаються у фондах відділу україніки ЛННБУ, подав науковий працівник відділу рукописів ЛННБУ О. Дзьобан [5].

** М. Синицький також був засновником і керівником Українського клубу «Родина» та товариства «Просвіта» (1905–1906) у Києві, співредактором газети «Рада» (1906–1914), членом Української Центральної Ради.

*** *Кузьменко М.* «Дозвілля: поезії» (Катеринослав, 1899) — автор був членом Української Центральної Ради; *Шаповал М.* «Про ліс (як розводити ліс, доглядати за ним і хазяювати в нім)» (Київ, 1909) — автор був членом Української Центральної Ради; *Сьогобочний Гр.* [Коваленко Г.]. «Чим шкодять нам євреї» (Київ, 1907) — автор 1938 р. знищений сталінським режимом.

мови» (Київ, 1909), *Порш М.* «Про автономію» (Київ, 1907), *Шелухін С.* «Значіння рідної мови для народности й творчости» (Київ, 1911), *Алчевська Х.* «Тогочасне й наше» (Харків, 1911), «Мотиви українського орнаменту: альбом шитва» (Харків, 1912), *Сумцов М.* «Леонардо з Винчи» (Харків, 1907), *Хоткевич Г.* «Поезія в прозі: збірник» (Харків, 1903), *Коваленко Г.* «Від чого вмерла Мелася: оповідання про обклад» (Чернігів, 1897), *Арсень Б.* «Український співаник» (Одеса, 1910), *Луценко І.* «Психічна енергія й проблема читання думок» (Одеса, 1906), *Кащенко А.* «Борці за правду: історичне оповідання» (Полтава, 1913), *Корольов В.* [*Королів-Старий В.*]. «Про людське тіло» (Полтава, 1908), «Мотивы малороссийского орнамента» (Полтава, 1907), *Доброскок Г.* [*Деркач Г.*]. «Козацькі прадіди: історична драма» (Катеринодар, 1911), *Яворницький Д.* «За чужий гріх» (Катеринослав, 1907), *Сініцин Ф.* «Зальотники: (Міньба жінками): жарт» (Сімферополь, 1912), *Єфремов С.* «З громадського життя на Україні» (Спб., 1903), *Ефименко А. Я.* «История Украины и ее народа» (Спб., 1907), *Сиромаха Д.* «Соединение Украины с Москвою» (М., 1912). Однак на жодному з цих видань немає дарчих написів чи інших власницьких знаків.

Стосовно листкових друків, переданих БНТШ М. Синицьким, то, очевидно, це була аркушева продукція видавництва «Час», адже, крім книжок, воно випускало: триколірні листівки з репродукціями акварельних малюнків до українських народних пісень і художніх творів відомого одеського художника Амвросія Ждахи; листівки з портретами і факсимільними автографами українських діячів: Т. Шевченка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, О. Олесья, М. Кропивницького, М. Лисенка, М. Садовського; серії «Українське старовинне вишивання та мережки» та «Мотиви українського орнаменту» (художник М. Дяченко). З приходом радянської влади такі матеріали вилучали з фондів БНТШ і після перегляду цензорами Облліту передавали або до спецфонду, або у новостворений відділ мистецтва (зараз — Інститут досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБУ).

Упродовж 1911–1914 рр. *Василь Матвій* — урядник Харківського губерніяльного земства, звичайний член НТШ, пожертвував бібліотеці 175 видань, добірку місцевих часописів з матеріалами Шевченкіани та по збірці дрібних і листкових друків [31, с. 23; 34, с. 21; 29, с. 14; 7, с. 98].

У 1904–1920 рр. фонди БНТШ поповнилися дарами літературознавця *Сергія Єфремова* (1876–1939) — дійсного члена НТШ (Філологічна секція), заступника голови Центральної Ради, академіка (1919) та віце-президента ВУАН (1922–1928). Від нього надійшло 81 видання [19, с. 41; 31, с. 22; 25, с. 27; 32, с. 19; 28, с. 21; 29, с. 13; 26, с. 28; 7, с. 96], зокрема його авторства: «Співець боротьби і контрастів: спроба літературної біографії й характеристики Івана Франка» (Київ, 1913), «Коротка історія українського письменства» (Київ, 1918), «Під обухом. Большевики в Києві» (Київ, 1918), збірка «Над могилою Бориса Грінченка: автобіографія, похорон, спомини, статті» (Київ, 1910), матеріали до якої уклав С. Єфремов. У радянський час твори цього автора тотально (всі твори за всі роки!) вилучали до спецфонду*. З останнього названого видання цензура вирізала його статтю «Людина повинности» (с. 65–78). Зараз її ксерокопія повернена на своє колишнє місце.

50 видань [19, с. 41; 28, с. 22; 29, с. 14] пожертвував НТШівській книгозбірні філолог *Володимир Перетц* (1870–1935). У 1908 р. його обрано дійсним членом НТШ (Філологічна секція)** . Він листувався із секретарем НТШ В. Гнатюком та секретарем Археографічної комісії І. Джиджорою щодо видання його наукових праць і пересилки літератури. У фонді БНТШ представлена значна частина праць вченого, зокрема: «Малорусские вирши и песни в записях XVI–XVIII вв.» (Спб, 1899), «К характеристике общественных отношений в Малороссии XVII века» (Спб, 1903), «Несколько документов по истории Украины 1692–1759 г.» (Київ, 1905), «Новые данные для истории старинной украинской лирики» (Спб, 1907), «Новый труд по истории украинского театра» (Спб, 1911). Поодинокі твори В. Перетца були вилучені до спецфонду, як наприклад,

* У 1929 р. С. Єфремов був заарештований у зв'язку із сфабрикованим органами ДПУ процесом т. зв. «Спілки визволення України» і отримав 10 літ ув'язнення з суворою ізоляцією. Помер за три місяці до закінчення строку ув'язнення. Реабілітований 1989 р.

** В. Перетц також був членом Петербурзької АН (від 1914), УАН (від 1919), де очолював кафедру і комісію давнього українського письменства, працював на посаді професора Київського університету (до 1914), обирався головою філологічної секції Українського наукового товариства у Києві, був засновником Ленінградського Товариства дослідників української історії, письменства та мови, яке діяло у 1921–1933 рр.

виданий у період УНР «Вступ до вивчення літератури : (лекції по методології історії літератури)» (Кам'янець-Подільський, 1919).

Серед жертводавців бібліотеки було відоме подружжя Грінченків, метою життя яких стало поширення національної освіти шляхом видання книг для народу рідною мовою. Видатний український письменник, вчений-мовознавець, етнограф, видавець, *звичайний член НТШ (Етнографічна комісія) Борис Грінченко* (1863–1910) упродовж 1902–1908 рр. надіслав БНТШ 37 видань [20, с. 37; 18, с. 49; 19, с. 41; 10, с. 15; 13, с. 16; 17, с. 25; 9, с. 34]. Це, зокрема, цінні збірки народної творчості: «Пісні та думи» (Чернігів, 1895), «Криничка» (Чернігів, 1886), «Думи кобзарські» (Чернігів, 1897), «Веселий оповідач» (Чернігів, 1898), його літературні та публіцистичні твори, такі як: «Драми й комедії» (Чернігів, 1902), «Народні вчителі і українська школа» (Київ, 1906), «Дубове листе: Альманах на згадку про П. О. Куліша» (Київ, 1903), де він був одним із упорядників.

Вірний помічник та соратник Бориса Грінченка, його дружина *Марія Грінченко* (1863–1928) — письменниця (найвідоміший її псевдонім Марія Загірня) та перекладач, подарувала НТШ 45 книг та 2 брошури [24, с. 22; 31, с. 22; 32, с. 19; 29, с. 13; 26, с. 28; 7, с. 96], серед яких її твори та переклади: «Страшний ворог. Книжка про горілку» (Київ, 1911), читанка «Рідне слово» (Київ, 1912), укладена разом з чоловіком, «Розум та почування у живій тварі» (Київ, 1914).

У 1913 р. до бібліотеки надійшли 39 видань та збірка часописів [34, с. 22] від *звичайного члена НТШ Євгена Чикаленка* (1861–1929) — відомого мецената української культури, публіциста та видавця. За його фінансового сприяння НТШ видало у 4-х томах «Словарь російсько-український» Уманця-Комарова (Львів, 1893–1898). Він організував при НТШ фонд імені Данила Мордовця (Мордовцева) — найбільшого українського письменника Донщини, для допомоги українським літераторам*. У 1925–1926 рр. у Львові вийшли друком

* Є. Чикаленко фінансував тижневик Револуційної української партії (РУП) «Селянин» у Львові, став головним фундатором будівництва «Академічного Дому» у Львові (пожертвував 25 000 крб.), заохочував наддніпрянську молодь їхати на студії до Львова. У квітні 1917 р. став членом Української Центральної Ради від Української партії соціалістів-федералістів. 1920 р. емігрував, жив у великій бідності. Помер 1929 року в Чехії, заповівши розвіяти його прах у рідному селі Перешори, що на Херсонщині.

«Спогади» Є. Чикаленка у трьох частинах, рукопис яких зберігається у фонді НТШ ЦДІА України у Львові [22]. Після смерті діяча у 1931 р. львівське видавництво «Червона калина» опублікувало його «Щоденник (1907–1917)».

За винятком кількох праць сільськогосподарської тематики, всі твори Є. Чикаленка були вилучені до спецфонду, зокрема: «Розмова про мову» (Київ, 1907), «Про українську літературну мову» (Перемишль, 1920), «Російсько-український сільськогосподарський словник: [проект]» (Подебради, 1927), «Уривок з моїх споминів за 1917 р.» (Прага, 1932).

Перед Першою світовою війною БНТШ отримала у дарунок 34 видання та збірку дрібних друків [7, с. 94] від подільського науковця, етнографа, краєзнавця *Георгія (Юрія) Семеновича Александровича*, який за дорученням земства обстежував кустарні промисли, організовував виставки, збирав і поповнював цінними пам'ятками колекції Музею Подільської губернії, де обіймав посаду хранителя культурно-історичного відділу. Пізніше був запрошений до Київського сільськогосподарського музею, де працював завідувачем кустарного відділу. У 1920-х рр. тісно співпрацював з Етнографічною комісією та іншими інституціями ВУАН, а також підтримував зв'язки з Етнографічною Комісією НТШ у Львові, листувався з її головою В. Гнатюком. У фонді НТШ ЦДІА України у Львові зберігається «Список експонатів колекції українського народного мистецтва, зібраних Александровичем Ю. С.», складений 1938 р., обсягом 40 аркушів [21]. БНТШ він подарував, зокрема, відбитки своїх статей «Опыт истории древодельных промыслов Подольской губернии» та «Ткацкий промысел в Васильковском, Сквирском, Бердичевском и Радомысльском уездах Киевской губернии».

Збагатилась книгозбірня й дарами — 28 виданнями та збіркою дрібних друків [26, с. 28; 7, с. 96] *Павла Зайцева* (1886–1965) — літературознавця, шевченкознавця, *дійсного члена НТШ (Філологічна секція)**. Із подарованих ним видань ми виявили «Русские

* П. Зайцев закінчив Петербурзький університет (1913). У 1914 р. підготував і видав у Петербурзі «Кобзар» Т. Шевченка, застосувавши альбомний принцип побудови видання. Впродовж 1915–1917 рр. викладав українську мову на нелегальних українських університетських курсах в Петербурзі. Був активним діячем доби української державності — членом Української Центральної Ради, займав посади директора департаменту

поэмы Т. Г. Шевченка» (Київ, 1918) та «Оксана. Перше кохання Шевченка» (Київ, 1918). Ці, як і всі інші праці П. Зайцева, зберігалися у спецфонді.

Упродовж 1910–1920 рр. НТШ отримало 24 книжкових дарунки [27, с. 42; 30, с. 24; 25, с. 28; 26, с. 29; 7, с. 101] від *Вадима Щербаківського* (1876–1957) — історика, археолога, етнографа та мистецтвознавця, *дійсного члена НТШ (Історико-філософська секція)* і ВУАН. У 1907 р. на запрошення митрополита Андрея Шептицького він перебрався з Києва до Львова і впродовж 1908–1910 рр. був співпрацівником заснованого митрополитом національного музею (нині — Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького). У цей період подарував БНТШ три видання. 1911 р. повернувся до Києва, звідки надіслав ще 19 книг. Згодом переїхав до Полтави, де працював завідувачем археологічного відділу земського музею (1912–1922), за часів УНР — професором Українського університету в Полтаві (1918). Із Полтави БНТШ отримала від нього 2 видання*.

У фондах БНТШ діяльність вченого була представлена, зокрема, такими працями: «Архітектура у різних народів і на Україні» (Львів; Київ, 1910), «Українське мистецтво» (Львів; Київ, 1913), «Церкви на Бойківщині» (Львів; Київ, 1913). «Матеріали з екскурсії 1919 року на Полтавщині» ([Полтава, 1919]).

Дарували книжки БНТШ *Наталя* та *Міліца Дорошенко* — молодші сестри останнього її директора (1937–1940) Володимира Дорошенка. Наталя Дорошенко (у заміжжі Савченко; 1888–1974) — українська громадська діячка, педагог, бібліотекар, письменниця, постать якої донедавна була маловідомою широкому загалу. Дослідженню її громадської та культурно-освітньої діяльності присвячена розвідка науковців ЛННБУ М. Кострової та О. Харгелії [8]. У 1913 р. вона закінчила Київські Вищі жіночі курси при Міністерстві народної освіти (Жіночий Університет) і отримала диплом

загальних справ Міністерства освіти УНР (1918), начальника культурно-освітнього відділу армії УНР (з 1920). Від 1921 р. — в еміграції, спочатку — у Варшаві, потім — у Німеччині (від 1941), де був ректором Інституту шевченкознавства при ВУАН (від 1948); згодом жив у Канаді та Америці. Помер у Мюнхені.

* Від 1922 р. В. Щербаківський перебував в еміграції, спочатку в Празі, згодом у Мюнхені.

учительки середніх шкіл. Саме під час навчання Н. Дорошенко надіслала до БНТШ 21 видання [32, с. 19; 29, с. 13]*.

Молодша сестра Наталі Дорошенко Міліца (1892 р. н.) 1914 р. закінчила Московські педагогічні курси [8, с. 9-10]. У 1912 р. від неї книгозбірня НТШ отримала в дарунок шість видань [33, с. 28]. Повернувшись до Києва, вона працювала у Всенародній бібліотеці України при УАН (від 1924).

Фольклорист, етнограф і літературознавець, *дійсний член НТШ (Філологічна секція)*, професор Харківського університету, який першим із викладачів у 1906 р. почав виголошувати академічні лекції українською мовою, *Микола Сумцов* (1854–1922) пожертвував БНТШ збірку часописів [31, с. 23] та 18 книг [18; 19, с. 42; 11, с. 35; 17, с. 25; 24, с. 22; 25, с. 28; 33, с. 29; 29, с. 15; 26, с. 29; 7, с. 100], зокрема, харківські видання його творів: «Вага і краса української народної поезії» (1910), «Малюнки з життя українського народного слова» (1910), «Старі зразки української народної словесности» (1910).

Підтримував контакти з НТШ *А. Г. Кондра* із Сімферополя. 1909 р. від нього БНТШ отримала теж 18 видань [23, с. 23].

У 1911 р. 10 видань та збірку часописів [31, с. 22] презентував БНТШ київський колекціонер автографів українських письменників і громадських діячів, один із авторів збірника «Над могилою Бориса Грінченка» (Київ, 1910) *С. К. Дусанський* (псевдонім — *С. Гурковський*).

Літературознавець москвофільської орієнтації *Юліан Яворський* (1873–1937) — дослідник та автор низки статей з давньої української літератури та фольклору, редактор львівського москвофільського літературно-наукового та політичного журналу «Живое Слово» (1899) — від 1904 р. мешкав у Києві, де викладав у гімназії (1904–1915). У київський період діяльності надіслав НТШ вісім книг та 16 брошур [30, с. 24; 33, с. 30; 29, с. 15; 4, с. 76]. Впродовж

---

* Від серпня 1913 р. до кінця червня 1917 р. Н. Дорошенко мешкала в Проскурові (нині Хмельницький). У 1917–1920 рр. була організаторкою та директоркою першої української гімназії в Полтаві, відомої ще як «земська». У 1921 р. прибула до Львова і поступила на роботу в бібліотеку товариства «Просвіта», де працювала бібліотекаркою до 1939 р. Від листопада 1939 р. перебувала в еміграції, спочатку — в Польщі (до 1945), потім — у Німеччині, а з 1949 р. — в США. Авторка науково-популярних статей і окремих видань, переважно із бібліотекознавства.

1924–1935 рр. Ю. Яворський активно листувався з директором книгозбірні НТШ Іваном Кривецьким [16].

Серед жертводавців БНТШ був харків'янин *Костянтин Бич-Лубенський* (1860–1917?)*. Впродовж 1912–1913 рр. від нього надійшло вісім книжок [33, с. 28; 29, с. 13]. Дослідники життя і творчості К. Бич-Лубенського констатують, що жоден із його творів, крім перекладів українською мовою новел Анатолія Франса, не був опублікований (зараз вони зберігаються у Харківському міському архіві). Однак у фондах ЛННБУ ми виявили його працю «Сучасні негативи: історико-патологічний нарис» (Харків, 1912), яка у 1952 р. була вилучена до спецфонду як «религиозно-мистическое произведение».

1911 р. книгозбірня НТШ поповнилася сімома дарунками [25, с. 28] *Сергія Шелухіна* (1864–1938) — юриста та історика, дипломата, громадського і політичного діяча**. Його наукові та публіцистичні праці радянська історіографія замовчувала і зберігалися вони у спецфондах, зокрема: «Н. В. Гоголь и Малорусское Общество» (Одеса, 1909), «Значіння рідної мови для народности й творчости» (Київ, 1911), «Наша пісня» ([Київ, 1918]), «Назва України (з картами)» (Відень, 1921), «Петлюрівці в світлі права» (Львів; Відень, 1922), «Україна — назва нашої землі з найдавніших часів» (Прага, 1936) та ін. Усі названі твори були скомплектовані БНТШ.

* К. Бич-Лубенський народився на Донеччині. Від 1880 р. працював у Харківській губернській опіці. Був небуденною особистістю, мав літературний хист, займався етнографією, вправлявся у музиці. У 1901–1906 рр. був музичним рецензентом газети «Харьковские губернские ведомости». У 1912 р. К. Бич-Лубенський разом з однопдумцями створив та очолив у Харкові «Украинское им. Г. Квитки-Основьяненко литературно-художественное этнографическое общество». Після подій 1917 р. його доля невідома.

** С. Шелухін закінчив правничий факультет Київського університету. Від 1902 р. проживав в Одесі, де 15 років служив членом Одеського окружного суду, потім — Генеральним суддею, і нарешті — сенатором цивільного департаменту. У 1905 р. став одним із співзасновників одеської «Просвіти». Був активним в українському русі: 1917 р. обраний головою Революційного комітету в Одесі. увійшов в історію українського державотворення як член Центральної Ради, Генеральний прокурор УНР, Голова української делегації на мирних переговорах з РРФСР у червні 1918 р., член української делегації на мирних переговорах у Парижі в 1919 р. Від 1921 р. проживав за кордоном, спочатку у Відні, згодом у Празі.

Педагог і бібліолог *Степан Сірополко* (1872–1959) теж пожертвував для книгозбірні сім книжок. Від 1917 р. він працював в Україні керівником народного шкільництва у Києві, був дорадником у справах освіти при Генеральному Секретаріаті. У цей час уклав та видав «Взірцевий каталог шкільної і народної бібліотеки» (Київ, 1918), згодом вийшли його праці «Народні бібліотеки» (Камянець-Подільський, 1919) та «Завдання нової школи» (Нова Ушиця на Поділля, 1919), які надіслав БНТШ [7, с. 99-100]. Перебуваючи в еміграції в Польщі, видав книгу «Народна освіта на Советській Україні» (Варшава, 1934), а у Празі, де працював професором Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1925–1932), — «Школотзнавство : конспект лекцій» (Прага, 1926), які теж передав у фонди бібліотеки. Усього з еміграції він надіслав п'ять видань [4, с. 75; 3, с. 91].

По шість видань подарували БНТШ відомі історики та архівісти, представники Харківського університету, діяльні члени Харківського історико-філологічного товариства *Дмитро Багалій* (1857–1932) [10, с. 15; 31, с. 22; 7, с. 94] та його учень *Віктор Барвінський* (1885 – бл. 1940) [30, с. 23; 32, с. 19; 33, с. 28; 7, с. 94].

Науковий доробок *дійсного члена НТШ (Історико-філософічна секція), члена Археографічної комісії* (від 1900) *Дмитра Багалія** у фонді БНТШ представлений такими працями: «История города Харькова за 250 лет его существования» (Харків, 1905), «Краткий очерк истории Харьковского Университета за первые сто лет его существования (1805–1905)» (Харків, 1906), «Очерки по истории украинской культуры» (Харків, 1911). «Історія слободської України» (Харків, 1918). Однак не було віднайдено працю «Заселення Південної України і перші початки її культурного розвитку» (Харків, 1920), очевидно, вона була вилучена і не повернута із спецфонду. У наявності є лише її перше видання російською мовою «Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры : исторический этюд» (Київ, 1889).

* Д. Багалій був професором (від 1887) і ректором (1906–1911) Харківського університету, чільним співробітником Харківського історичного архіву, одним із співзасновників Харківської громадської бібліотеки (нині Харківська наукова бібліотека ім. Короленка), членом УАН.

Учень Д. Багалія *Віктор Барвінський** впродовж 1905–1915 рр. підтримував контакти з М. Грушевським та іншими членами НТШ. У бібліотеку надіслав такі свої праці: «Очерки из истории общественного быта Старой Малороссии» (Київ, 1907), «Крестьяне в Левобережной Украине в XVII–XVIII вв.» (Харків, 1909), «Комиссия экономии описных на Е.И.В. маетностей, причины ее учреждения и ее деятельность» (Москва, 1910) та ін.

Долучився до поповнення фондів БНТШ історик та літературознавець, дипломат, політичний і культурний діяч *Дмитро Дорошенко* (1882–1951)**. 1904 р. із Петербурга він надіслав одне видання [19, с. 42], у 1911 р. із Катеринослава — одну брошуру та збірку листкових друків [31, с. 22], шість книжок бібліотека отримала від нього 1913 р. з Києва [26, с. 28]. Перебуваючи в еміграції у Варшаві, 1938 р. він пожертвував книгозбірні ще два видання [3, с. 88].

У фонді БНТШ представлені, зокрема, такі його праці: «3 минулого Катеринославщини : коротка історія краю і його заселення» (Катеринослав, 1913), «На громадській роботі: (про Пантелеймона Куліша)» (Спб., 1906), «Оповідання про Ірландію» (Київ, 1907), «Угорська Русь» (Київ, 1912), «Народная украинская литература: сборник отзывов на народные украинские издания» (Спб., 1904).

* В. Барвінський 1909 р. закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Під керівництвом свого учителя став дослідником Лівобережної України. У 1922–1934 рр. обирався дійсним членом Науково-дослідного інституту історії української культури імені академіка Д. Багалія. З 1929 р. керував Центральним Архівом Давніх Актів у Харкові. Від 1932 р. — співробітник Інституту матеріальної культури ВУАН. 1937 р. заарештований і за сфабрикованим звинуваченням засуджений до 10 років ув'язнення в таборах. Помер у Тайшетлаг Гулаг НКВС СРСР. Дата смерті невідома.

** Д. Дорошенко навчався на історико-філологічному факультеті Варшавського, Петербурзького та Київського університетів. У 1903 р. очолював Українську студентську громаду в Петербурзі. Впродовж 1905–1914 рр. учителював у середніх школах Києва та Катеринослава, був засновником «Просвіти» на Катеринославщині. Під час Першої світової війни від квітня 1917 р. він — крайовий комісар Галичини й Буковини (з правами генерал-губернатора). Член Центральної Ради, Чернігівський губернський комісар. У 1918 р. — міністр закордонних справ Української Держави. Від 1919 р. — в еміграції; спочатку в Празі, згодом у Румунії, Італії, Австрії, Німеччині.

Жертводавцями БНТШ були представники відомої в Одесі родини Комарових — Михайло Комаров та його син Богдан.

Михайло Комаров (Комар) (1844–1913) — український письменник, бібліограф, лексикограф і перекладач, видавець, за фахом нотар, *дійсний член НТШ (Язикова та Бібліографічна комісії)** — 1907 р. подарував НТШ одне видання [12, с. 17], у 1911 р. — ще чотири [25, с. 28]. Серед них — альбом «Из Украинской Старины» з графічними рисунками С. Васильківського і М. Самокиша та коментарями до них Д. Яворницького (Спб., [1900]), «Українська драматургія: Збірка бібліографічних знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906)», яку сам зібрав і упорядкував (Одеса, 1906), його праця «Запорозькі вольності» (Одеса, 1907). Одне видання: Бондаренко І. «Про Гарібальді, борця за волю італійського народу» (Одеса, 1908), М. Комаров прислав в дар НТШ від одеської «Просвіти».

Його син, *Богдан Комаров* (1882–1975)** — український бібліограф, публіцист, лексикограф, природознавець — помертвував

* М. Комаров закінчив катеринославську гімназію та юридичний факультет Харківського університету (1867). Працював в Окружному суді м. Острогозька на Воронежчині, де переважало українське населення, згодом присяжним довіреним у Києві. Уникаючи репресій влади 1883 р., був змушений перебратися у провінційну Умань, де працював нотарем і розпочав роботу над складанням «Словаря російсько-українського», який, як ми уже зауважували, був виданий у Львові заходами НТШ. Улітку 1887 р. М. Комаров переїхав до Одеси, влаштувався там на посаді нотаріуса, і прожив у цьому місті до кінця життя. Він став одним із найдієвіших членів одеської «Громади». Займаючись бібліографією, він активно співпрацював з київськими та львівськими часописами, переважно як літературний критик. М. Комаров спілкувався з багатьма діячами української літератури, як-от: М. Грушевським, І. Франком, Лесею Українкою, М. Коцюбинським, Д. Яворницьким, Д. Дорошенком і багатьма іншими.

** Б. Комаров навчався у Львівському, Віденському та Краківському університетах. Від 1906 р. учителював на Одещині. Ініціював створення Державної української бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка в Одесі та впродовж 1920–1930 рр. керував нею (у 1930 р. реорганізована в Одеську обласну наукову бібліотеку ім. М. Горького). Був співорганізатором Українського бібліографічного товариства в Одесі (1924–1930), співредактором журналу «Записки українського бібліографічного товариства в Одесі» (1928–1930). Улітку 1931 р. його заарештували у справі СВУ. Відбував річне заслання у Курську (за іншими даними — в Орлі) без права повернення в Україну.

БНТШ теж п'ять видань, зокрема «Библиографический указатель к литературной деятельности М. Ф. Комарова (1865–1913)» ([Одеса, 1914]), та низку часописів із матеріалами шевченкіани [7, с. 97].

П'ять видань надіслала НТШ українська письменниця, педагог (закінчила педагогічні курси у Парижі), перекладач *Христя Алчевська* (1882–1931), яка все життя працювала шкільною вчителькою у Харкові. У 1911–1914 рр. від неї надійшло п'ять збірок власних поетичних творів (у цей час побачили світ такі: «Сонце з-за хмар» (Харків, 1910), «Вишневий цвіт» (Харків, 1912), «Моєму краю» (Чернівці, 1914) «Пісні серця і просторів» (Харків, 1914) «Встань, Сонце» (Харків, 1916) та збірка нових рукописів [31, с. 22; 28, с. 20; 33, с. 28; 7, с. 94], які, на жаль, 1950 р. були незаконно вивезені до Кисва і передані у відділ рукописів Інституту літератури ім. Шевченка.

Таку ж кількість — п'ять видань [26, с. 29] — у 1913 р. отримала бібліотека від суспільно-політичного діяча, видавця, публіциста і письменника *Юрія Тищенка (Сірого)* (1880–1953)*. Як повідомлено у «Хроніці НТШ», він надіслав книги, підписавшись одним із своїх псевдонімів — Ю. Сірий. Під цим псевдо впродовж 1910–1912 рр. у Києві вийшли такі його твори: «Де що про світ Божий : (Бесіди по природознавству)» (1908), «Жите ростин. Нарис анатомії та фізіології ростин» (1909), «Крим : оповідання з подорожі дітей» (1910), «Дивні рослини» (1910), «Світова подорож краплини води: оповідання для дітей» (1910), «Про горобця, славного

* Ю. Тищенко перед Першою світовою війною працював на різних посадах у Києві, зокрема, був одним із засновників видавництва «Українська хата» (1909), членом редакційного комітету «Літературно-наукового вісника» (ЛНВ) (1912–1913), завідувачем книгарні ЛНВ у Києві (1911–1913) та її філій у Харкові (1909) та Катеринодарі (1911). Вважався довіреною особою М. Грушевського у всіх київських видавничих справах. Дуже недовго, влітку 1907 р., перебував у Львові, де працював рахівником у страховому товаристві «Дністер». Цей короткий період перебування Ю. Тищенка у столиці Західної України позначений його інтенсивними зв'язками з політичними однодумцями, Науковим товариством імені Шевченка, товариством «Просвіта», адміністрацією «Літературно-наукового вісника» у Львові, що заклало основу для подальших його зв'язків із Галичиною [36]. У 1918–1922 рр. він укладав і видавав підручники для шкіл. Після війни емігрував (Чехословаччина, Німеччина, США).

молодця: оповідання» (1912). Ці видання зберігаються у фонді БНТШ, щоправда, на жодному з них немає дарчих написів.

Три відомі українські діячі подарували БНТШ по чотири видання. А саме:

— *Гнат Хоткевич* (1877–1938) — український письменник, мистецтвознавець, композитор, театральний і громадсько-політичний діяч. У 1903–1910 рр. він надіслав із Харкова чотири видання [18, с. 49; 27, с. 42; 24, с. 22]. За активну участь у революційних подіях був змушений емігрувати до Галичини. Перебуваючи у Львові, подарував БНТШ збірку із 54 книг [31, с. 23; 25, с. 28; 32, с. 21]. У фонді НТШ ЦДІА України у Львові зберігаються автобіографія Г. Хоткевича [1], його листування з головою Етнографічної комісії НТШ В. Гнатюком [14], листування Г. Хоткевича та його дружини щодо видання творів та переїзд їхньої родини з Харкова до Львова [15]*.

— *Іван Огієнко* (1882–1972) — український мовознавець, педагог, видавець, редактор, державний, церковний і культурний діяч, дійсний член НТШ (Філологічна секція)** . У період Української Центральної Ради подарував бібліотеці чотири свої праці: «Українська

* Після повернення у 1912 р. до Києва Г. Хоткевича відразу заарештовують і висилають за межі України. Вслід за розпадом царської Росії він повернувся до Харкова. Подальша його доля була трагічною: 1938 р. органи НКВС УРСР звинуватили його в тому, що «він є учасником контрреволюційної української повстанської організації і агентом німецької розвідки, протягом тривалого часу проводив активну контрреволюційну націоналістичну організаційну і шпигунську діяльність». Внаслідок вжитих до письменника заходів фізичного впливу він був змушений «зізнатися» у «злочинах», яких не вчиняв. 8 жовтня 1938 р. Г. Хоткевича розстріляли. Реабілітований у травні 1956 р.

** І. Огієнко навчався у Київському університеті, спочатку на медичному, а згодом на історико-філологічному факультетах. У 1911 р. став приват-доцентом кафедри російської мови та літератури університету, у 1918 р. — професором. Під час Центральної Ради у 1918–1921 рр. І. Огієнко — міністр освіти, міністр віросповідань в уряді УНР, ініціатор створення та ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1940 р. був хіротонізований, обрав церковне ім'я Іларіон. 1943 р. отримав титул митрополита. Від 1947 р. — у Вінніпезі, де 1951 р. став головою УАПЦ у Канаді і залишався на цьому посту до кінця життя.

граматика. — Ч. 1: Основи українського правопису: підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу шкіл середніх» (Київ, 1918), «Рідне писання: Українська грамати́ка. — Ч. 1: Основи українського правопису: підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу шкіл середніх, ухвалений Міністерством Освіти для вжитку в школі. — Вид. 2-ге, доповн. і поправл.» (Київ, 1918), «Рідна мова в українській школі: замітки з методики рідної мови» (Київ, 1918), «Грамати́ка української мови О. Павловського 1818 р.» (Київ, 1918) [7, с. 99].

Після поразки визвольних змагань упродовж 1920–1924 рр. І. Огієнко мешкав у Львові. За цей час пожертвував БНТШ загалом 289 видань та 2 дрібні друки [4, с. 75; 2, с. 154]. Згодом переїхав до Варшави, де викладав в університеті церковнослов'янську мову та палеографію. Звідти надіслав ще одну книгу [3, с. 90].

Усі праці І. Огієнка були заборонені радянською владою.

— *Григорій Коваленко (Коваленко-Коломацький)* (1864–1938) — український письменник (писав також російською мовою), журналіст, громадський діяч. У 1911 р. надіслав БНТШ збірку своїх оповідань «З часів поривів і надій» (Київ, 1911), видану під псевдо Гр. Сьогобочний [25, с. 27], згодом, за часів УНР, — ще три видання [7, с. 97], видані під псевдо Гр. Гетьманець: порадник «Изучайте украинский язык: практические советы» ([Київ, 1918]), «Каин и Авель: (человеческие документы)» (Київ, 1918) та «Хто такий Григорій Сковорода» (Київ, 1919), які за радянської влади були вилучені до спецфонду як «націоналістические».

Від шести осіб НТШ отримало в дар по три видання. Це були:

— *Дмитро Яворницький* (1855–1940) — український історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, письменник, *дійсний член НТШ (Археологічна комісія)* і ВУАН (1929)*. У 1906 р. він

* Д. Яворницький також був дійсним членом Російського археологічного товариства у Петербурзі та Московського археологічного товариства, членом Полтавської, Таврійської, Псковської, Катеринославської губернських учених архівних комісій, Українського наукового товариства у Києві. У 1902 р. він створив Музей старожитностей Катеринославської губернії (тепер Дніпропетровський обласний історичний музей) і завідував ним до останніх днів життя. Брав участь у численних експедиціях по місцях Запорозької Січі. Крім фундаментальної «Історії

подарував БНТШ своє дослідження «Как побеждали запорожцы мусульман: рассказ по летописным материалам» (Спб., 1902) та збірник «Малороссийские народные песни собранные в 1878–1905 гг.» (Екатеринослав, 1906) [13, с. 16].

— *Микита Шаповал* (1882–1932) — політичний і громадський діяч, публіцист, поет, соціолог, за фахом лісник, *звичайний член НТШ*, член Української Центральної Ради. У 1910 р. він надіслав із Києва БНТШ одне видання [24, с. 22]. Впродовж 1909–1914 рр. був видавцем і співредактором літературно-громадського наукового журналу «Українська хата», де під псевдонімом Сріблянський друкував й власні твори. Очевидно, тоді він подарував бібліотеці поетичну збірку «Сни віри» (Київ, 1909). У 1913 р. від нього надійшло ще два дари [29, с. 15; 26, с. 29] з Хутора Михайлівського, що на Чернігівщині. Там він понад шість років працював у лісництві. Правдоподібно, це були збірка поезій «Самотність» (Київ, 1910) та популярна праця «Про ліс (як розводити ліс, доглядати за ним і хазяювати в нім)» (Київ, 1909). Остання поетична книжка «Лісові ритми» вийшла 1917 р. Жодне з цих видань у фондах ЛННБУ не збереглося — їх заборонила радянська цензура; вони були вилучені до спецвідділу і, очевидно, там знищені*.

— *Олександр Яната* (1888–1938) — український вчений-ботанік, громадсько-політичний діяч, *дійсний член НТШ (Математично-природописно-лікарська секція)*. Надсилав книги двічі: у 1912 р. із Сімферополя, де працював у Природничому музеї та був керівником відділу в Партії кримських водних розвідок [33, с. 30], та 1914 р.

Запорозьких козаків» у трьох томах (1892–1897), написав ще понад двісті праць, присвячених здебільшого українській історії. Виступав також як поет і прозаїк. Цікаво відзначити, що він уклав «Словник української мови» (вийшов тільки 1-й том (1920), літери А-К; доля 2-го тому невідома), який містить близько 4 500 слів з літературної і народнорозмовної мови, яких не було в «Словарі української мови» Б. Грінченка (раніше Д. Яворницький передав йому 2 500 слів).

* У 1919 р. М. Шаповал опинився в еміграції, спочатку у Будапешті (1919–1920), де був секретарем дипломатичної місії УНР, потім у Празі, де став головою Українського Громадського Комітету (1921–1925) та співтворцем українських вищих шкіл. З середини серпня 1922 р. очолив філіал Ліги Націй у Каліші. Звідти надіслав НТШ один документ [59, с. 76]. Помер у Ржевничах біля Праги і там похований.

із Харкова [7, с. 101], куди, звинувачений в українському «сепаратизмові», змушений був переїхати у 1913 р.*

— *Хведот Майстренко* — український письменник, редактор популярного київського ілюстрованого тижневика «Маяк» (1912–1914). Він — автор збірок казок та оповідань для дітей. У 1912 р. подарував БНТШ такі з них: «Івасик-Телесик» (Київ, 1910), «Коза-Дереза» (Київ, 1911), «Рукавичка» (Київ, [1912]) [33, с. 29].

— *Марія Потебня* — дружина Олександра Потебні, видатного українського мовознавця і літературознавця, фольклориста та етнографа, дочка харківського видавця і продавця книг Франца Залеського (Załęski) [11, с. 35].

— *Василь Степаненко* (? – ?) — український книгар, завідувач книгарні журналу «Киевская Старина» у Києві [32, с. 20; 29, с. 14].

Сім українських діячів подарували БНТШ по два видання. А саме:

— *Дмитро Антонович* (1877–1945) — український історик мистецтва й театру, музеєзнавець, політичний і державний діяч, син Володимира Антоновича, *дійсний член НТШ (Історико-філософська секція), член Бібліографічної комісії НТШ* (з 1923 р.)*. Із «Хроніки

* У роки Першої світової війни О. Яната займався політичною діяльністю, був членом УСДРП. Після поразки УЦР у визвольних змаганнях відійшов від активної політики і вийшов з лав УСДРП. Відтоді до кінця життя залишався позапартійним. Працював на науковій і педагогічній роботі у вишах Києва. Організував ботанічну секцію УНТ ВУАН, природничий відділ Інституту наукової мови ВУАН. У 1923 р. повернувся до Харкова, де очолив кафедру ботаніки Харківського сільськогосподарського інституту. У 1926–1931 рр. керував Українським науководослідним інститутом прикладної ботаніки при Інституті народної освіти у Харкові. У травні 1933 р. був заарештований і засуджений до п'яти років виправно-трудових робіт у таборі Півночі СРСР за участь в Українському національному центрі та Українській військовій організації. Помер у таборі 8 червня 1938 р. У червні 1964 р. вченого реабілітували.

** Від березня 1917 р. Д. Антонович — активний член Української Центральної Ради, товариш голови УЦР М. Грушевського, у 1918 р. — міністр морських справ, автор проекту українського морського прапора. В період Директорії УНР — міністр мистецтва, голова дипломатичної місії УНР в Римі та Празі. В 1921 р. став одним із організаторів Українського вільного університету (УВУ), в 1928–1930 і 1937–1938 рр. — ректор УВУ, в 1925–1945 рр. — голова Українського історико-філологічного товариства і директор Музею визвольної боротьби України у Празі.

НТШ» відомо, що його дарунки надійшли разом з іншими, які БНТШ отримала впродовж 1914–1920 рр. [7, с. 94]. У цей період вийшли друком такі його праці: «Естетика виховання Т. Шевченка» (Київ, 1914) та «Земельна справа на Україні» (Київ, 1917), які представлені у фондах книгозбірні.

— *Василь Доманицький* (1877–1910) — український філолог, історик, фольклорист і бібліограф*. Подарував БНТШ свої популярні праці: «Про Галичину та життя галицьких українців» (Київ, 1909) та «Про Буковину та життя буковинських українців» (Київ, 1910) [30, с. 23; 24, с. 22].

— *Василь Біднов* (1874–1935) — історик-архівіст, громадський та освітній діяч, дійсний член НТШ (*Історико-філософська секція*)**. У 1916–1918 рр. у Катеринославі під псевдонімом В. Степовий видав праці «Запорозький зімовник : (історичні відомості)» (1916) та «Ненаситець: (відомості для мандрівників)» (1918), які бібліотека отримала від нього у 1920 р. [7, с. 100].

Його науковий доробок з історії козацтва, церкви та освіти, колонізації Півдня України у радянський час замовчувався і зберігався у спецфонді.

---

* В. Доманицький був постійним співробітником «Киевской Старины», «Літературно-наукового вісника», «Нової громади», «Записок НТШ», газет «Громадська думка», «Рада», співзасновником видавництва «Вік». Він — редактор першого повного «Кобзаря» Тараса Шевченка (1907, 2-ге вид. — 1908, 3-тє — 1910), автор багатьох праць з історії України, редактор «Історії України-Русі» Миколи Аркаса.

** В. Біднов навчався у Херсонському духовному училищі (1885–1889), Одеській духовній семінарії (1889–1896), Київській духовній академії (1896–1902). Від 1903 р. жив у Катеринославі, де викладав у духовній семінарії (від 1910), був серед засновників Катеринославської губернської ученої архівної комісії, стояв на чолі місцевої «Просвіти». У 1918–1920 рр. В. Біднов працював професором новоствореного Українського університету у Кам'янці-Подільському, де видав посібник «Що читати по історії України : (коротенька історіографія України) : з викладів на учительських курсах українознавства» (Кам'янець-Подільський, 1919). 1920 р. був інтернований на територію Польщі, згодом перебрався до Праги. Останні роки життя В. Біднова пов'язані з українознавчими студіями у Варшавському університеті.

— *Прокіп Понятенко* (1878 – ?) — український громадсько-політичний діяч, перекладач, публіцист, журналіст*. Крім двох видань: «Культура, національність та асиміляція в їх взаємних стосунках» (Київ, 1912) та «Національність в освітленні законів спадковості: (біологічно-соціологічна розправа» (Київ, 1913) [32, с. 20; 26, с. 29], подарував БНТШ 12 брошур [31, с. 23].

— *Антоній Флоровський* (1884–1968) — історик, славіст**. У 1911 р. надіслав з Одеси дві книги [25, с. 30], зокрема, працю «Из материалов по истории прикрепления крестьян в Южной России» (Одеса, 1911).

— *Григорій Концевич* (1863–1937) — музикознавець, композитор, хормейстер, фольклорист, педагог, автор навчальних посібників зі співів для шкіл, регент Кубанського військового хору***.

* П. Понятенко від 1903 р. — учасник осередку РУП у Полтаві та Катеринодарі. Після провалу там партійної організації 1904 р. емігрував до Галичини, у 1905 р. редагував львівські видання РУП. Друкував статті у київських та львівських часописах. 1906 р. разом із С. Петлюрою й М. Поршем видавав у Петербурзі орган партії — журнал «Вільна Україна». В січні 1918 р. обійняв посаду директора канцелярії Міністерства внутрішніх справ УНР. У березні призначений консулом УНР у Катеринодарі. Своєю діяльністю сприяв посиленню українських впливів на Кубані. За Директорії УНР був співробітником української дипломатичної місії у Варшаві (1919–1920). У 1923 р. перебрався на Кубань. Під час Великої Вітчизняної війни виїхав у Казахстан, де й помер.

** А. Флоровський освіту здобував в Одеській класичній гімназії (1894–1903) та на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету (1903–1908). Від 1916 р. він — професор кафедри російської історії Новоросійського університету. Працював у наукових організаціях та товариствах: Одеському бібліографічному товаристві, Історико-філологічному товаристві (1912), Одеському товаристві історії та старожитностей (1911–1922). Був директором Одеської публічної бібліотеки (1921) та головної бібліотеки Одеської вищої школи (1922). У 1922 р. був висланий за кордон. Проживав спочатку в Софії, пізніше — в Празі.

*** Г. Концевич народився на Кубані. Закінчив Кубанську учительську семінарію (1863). Вчителював. Навчався на регентських курсах Петербурзької придворної співочої капели. Регент Кубанського військового співочого хору (1892–1906), для якого зробив обробки 200 пісень чорноморських козаків. У квітні 1913 р. виступив із великою доповіддю про пісенний фольклор Кубані, його зв'язок з українською піснею,

У 1913 р. подарував БНТШ два укладені ним збірники, зокрема, «Песни казаков: репертуар Кубанского войскового певческого хора» (Москва, 1911) [29, с. 13]. У фондах бібліотеки зберігався також повний комплект виданих ним серій: «Малорусские народные песни кубанских казаков» (Катеринодар, [1909]) у 10-и випусках, «40 малорусских трьохголосных песен: репертуар Кубанского войскового певческого хора» у трьох випусках (Москва, 1904), «30 малорусских четырехголосных песен: репертуар Кубанского войскового певческого хора» (Москва, 1907) у трьох випусках.

— *Іван Павловський* (1851–1922) — історик, архівознавець, педагог*. Він — автор численних студій з історії Полтавщини XVIII–XIX ст., наприклад, «Битва под Полтавой 27-го июня 1709 года и ее памятники» (Полтава, 1908), «Полтава: исторический очерк ее, как губернского города в эпоху управления генерал-губернаторами (1802–1856)» (Полтава, 1910), яку висвітлював виключно з офіційних позицій. Названі видання у 1913 р. він подарував БНТШ [26, с. 29].

14 осіб пожертвували БНТШ по одному виданню:

— *Варвара Адріанова-Перетц* (1883–1972) — історик давньої української та російської літератури, сатиричної літератури XVII–XVIII ст., фольклору та театру, член-кореспондент АН УРСР (1926) та АН СРСР (1943), дружина В. Перетца [32, с. 19].

— *Олександр Гуцало* (? – 1919) — мистецтвознавець і графік, член секції мистецтва Українського наукового товариства у Києві [7, с. 96].

— *П. Драганець* — київський письменник, видавець [32, с. 19].

особливу увагу було звернено на пісні кубанських чумаків. В 1937 р. створив Кубанський козачий хор. У серпні 1937 р. був заарештований за звинуваченням у спробі замаху на Й. Сталіна. Розстріляний. Його унікальну колекцію кубанських народних пісень, нотних збірників, книг (усього 12 846 одиниць) знищили росіяни. Реабілітований 1989 р.

* І. Павловський закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (1874). Викладав історію в Полтавському кадетському корпусі (1874–1913). Одночасно виконував обов'язки секретаря Полтавської губернської ученої архівної комісії (1903–1918). Організував музей Полтавської битви і був його завідувачем (1909–1918). Член Полтавського церковного історико-археологічного комітету. Дійсний член Таврійської губернської ученої архівної комісії (від 1915). Під час революції 1917–1921 рр. виступав за збереження архіву Полтавського губернського правління.

— *Володимир Дурдуківський* — український літературний критик і педагог. Член Української Центральної Ради і Уряду УНР, очільник науково-педагогічної комісії ВУАН (до 1930). У 1906 р. надіслав БНТШ одне видання під псевдо Мировець В. [13, с. 16].

— *Микола Коваленко* (1887–1963) — український поет і письменник родом з Черкащини. У 1911 р. подарував БНТШ свою першу поетичну збірку «Під хрестом життя» (Київ, 1911 р.) [31, с. 22].

— *Володимир Коряк* (1889–1937) — радянський літературознавець і критик, у 1920-х рр. — активний член «Гарту» і Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП). Засуджений 1937 р. як «націоналіст, троцькіст і ворог народу», репресований [29, с. 14].

— *Борис Матюшенко* (1883–1944) — лікар і громадський діяч, дійсний член НТШ (*Математично-природописно-лікарська секція*) [7, с. 98].

— *Микола Петров* (1840–1921) — літературознавець, етнограф, член-кореспондент Петербурзької АН (від 1916), член Київського наукового товариства та Київської археографічної комісії, академік УАН (від 1918), дійсний член НТШ (*Філологічна секція*). У 1912 р. надіслав БНТШ свою фундаментальну працю «Нариси з історії української літератури XVII та XVIII століть» (Київ, 1911) [32, с. 20].

— *Павло Плахов* — видавець книг та мистецьких творів, власник військово-книжкового магазину у Києві [7, с. 99].

— *Єгор Редін* (1863–1908) — російський та український мистецтвознавець, історик, один із фундаторів вітчизняної бібліографії мистецтва, професор Харківського університету, член Московського археологічного товариства, член (від 1893) та секретар Харківського історико-філологічного товариства (від 1897) [10, с. 16].

— *Степан Савченко* (1889–1942) — літературознавець та етнограф, професор Київського університету [7, с. 99].

— *Яків Чепіга-Зеленкевич* (1875–1938) — педагогічний та освітній діяч, автор методичних порадників та підручників з української мови й арифметики для початкових шкіл [29, с. 15].

— *Микола Шумицький* (1889–1981) — громадсько-політичний діяч та дипломат, член Української Центральної Ради, полковник Армії УНР, за фахом архітектор. Подарував БНТШ свою працю «Український архітектурний стиль» (Київ, 1914) [7, с. 101].

— *Володимир Ярошенко* (1888–1957) — український мовознавець. У 1913 р. фонди БНТШ поповнились його дослідженням «Украинские фонограммы в фонетической транскрипции» (Спб., 1912) [29, с. 15].

Збірки часописів із матеріалами шевченкіани БНТШ надіслали: *Ольга Парфенова* з Полтави [7, с. 99], п. *Обломський* з Харкова, який також подарував збірку рукописів до історії харківської української студентської громади [7, с. 98-99], та невідома особа з Києва за підписом NN [7, с. 98].

Викладене підсумуємо у двох хронологічно-статистичних таблицях

Роки надходжень дарів до БНТШ	1894–1913	1914–1920	1921–1938	Разом
книги	1772	91	251	2114
брошури	43	15		58
карти	8 карт кін. XVIII — поч. XX ст.			8 карт кін. XVIII — поч. XX ст.
шевченкіана (матеріали із періодики)	1 збірка	3 збірки		4 збірки
часописи	2 збірки	5 збірок	1 збірка	8 збірок
дрібні друки		7 збірок	3 збірки	10 збірок
листкові друки	2 збірки	1 збірка		3 збірки

К-ть дарів до БНТШ	К-ть жертводавців
Більше 100 кн.	3
30-70 кн.	6
10-30 кн.	6
5-8 кн.	12
1-4 кн.	30

Отже, поповнення фондів БНТШ виданнями з Великої України сприяло не лише їхньому якісному збагаченню, а й було яскравим свідченням культурно-національного єднання різних частин країни — Південної, Західної і Наддніпрянщини. Ще одним доказом такого єднання було зарахування у члени НТШ чималої кількості наддніпрянських учених, суспільно-політичних, культурних, громадських та інших діячів. Згідно з повідомленнями «Хроніки НТШ», упродовж 1890–1929 рр. ними стали 73 представники Великої України. Кінець цій співпраці поклали репресії проти української наукової та культурно-мистецької еліти у радянській Україні в кінці 1920-х рр. Відтоді до БНТШ перестали надходити книжкові дарунки наддніпрянців, за винятком тих діячів, які, рятуючись від більшовицького терору, опинилися в еміграції.

1. Автобіографія Хоткевича Гната // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 2232. — 29 арк.
2. Дари до бібліотеки в рр.1923–1925 // Хроніка НТШ. — Львів, 1925. — Ч. 67-68. — С. 154-155.
3. Дари до бібліотеки НТШ в 1938 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1939. — Ч. 74. — С. 87-94.
4. Дари до бібліотеки в рр.1921 і 1922 // Хроніка НТШ. — Львів, 1922. — Ч. 65-66. — С. 72-76.
5. *Дзьобан О. О.* Меморіальна бібліотека Олександра Кониського в НТШ / *О. О. Дзьобан* // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Наук. т-во ім. Шевченка у Львові ; упорядкув. та заг. ред. текстів *Л. І. Льницької*. — Львів, 1996. — С. 29-35.
6. *Дорошенко В.* Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові : (короткий історичний нарис) / *Володимир Дорошенко* // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Нью-Йорк ; Париж, 1961. — Т. 171. — С. 7-58. — (Збірник філологічної секції ; т. 30).
7. *Дорошенко В.* Дари до бібліотеки в 1914–1920 рр. / *Вол. Дорошенко* // Хроніка НТШ. — Львів, 1920. — Ч. 63-64. — С. 94-101.
8. *Кострова М. В.* Наталя Дорошенко (1888–1974) — бібліотекар, письменник, педагог : біобібліогр. нарис / *М. В. Кострова, О. В. Харгелія* ; НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. — Львів, 2012. — 196 с. : портр., іл.

9. *Кревецький І.* Справозданє з бібліотеки за час від 1 вересня до 31 грудня 1908 року / *Ів. Кревецький, Ол. Назаріїв* // Хроніка НТШ. — Львів, 1908. — Ч. 36. — С. 33-37.
10. *Кревецький І.* Справозданє з бібліотеки за час від 1 мая до 15 вересня 1906 р. / *Іван Кревецький, Іван Джиджора* // Хроніка НТШ. — Львів, 1906. — Ч. 27. — С. 15-16.
11. *Кревецький І.* Справозданє з бібліотеки за час від 1 мая до 31 серпня 1907 року / *І. Кревецький, О. Іванчук* // Хроніка НТШ. — Львів, 1907. — Ч. 31. — С. 35-36.
12. *Кревецький І.* Справозданє з бібліотеки за час від 1 січня до 30 цвітня 1907 р. / *Іван Кревецький, Олекса Іванчук* // Хроніка НТШ. — Львів, 1907. — Ч. 30. — С. 16-17.
13. *Кревецький І.* Справозданє з бібліотеки за час від 15 вересня до 31 грудня 1906 р. / *Іван Кревецький, Іван Джиджора, Олекса Іванчук* // Хроніка НТШ. — Львів, 1906. — Ч. 28. — С. 16-17.
14. Листи Хоткевича Г. до Гнатюка В. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 2284. — 15 арк.
15. Листи Хоткевича Г. та його дружини про видання творів та переїзд сім'ї з Харкова до Львова // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 245. — 22 арк.
16. Листи Яворського Ю. до Кревецького І. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 1009. — 87 арк.
17. *Назаріїв О.* Справозданє з бібліотеки за час від 1 мая до 31 серпня 1908 року / *О. Назаріїв, М. Залізняк* // Хроніка НТШ. — Львів, 1908. — Ч. 35. — С. 25-27.
18. *Павлик М.* Стан бібліотеки в 1902 р. / *М. Павлик* // Хроніка НТШ. — Львів, 1903. — Ч. 13. — С. 49-52.
19. *Павлик М.* Стан бібліотеки в 1903 р. / *М. Павлик* // Хроніка НТШ. — Львів, 1904. — Ч. 17. — С. 41-47.
20. *Павлик М.* Стан бібліотеки з кінцем 1901 р. / *М. Павлик* // Хроніка НТШ. — Львів, 1902. — Ч. 9. — С. 36-44.
21. Список експонатів колекції українського народного мистецтва, зібраних Александровичем Ю. С. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 1037. — 40 арк.
22. Спогади Чикаленка Є., члена Товариства українських поступовців (ТУП), 1907–1917 // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, од. зб. 1966. — 258 арк.
23. Справозданє з бібліотеки за час від 1 вересня до 31 грудня 1909 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1909. — Ч. 40. — С. 21-24.

24. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 вересня до 31 грудня 1910 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1910. — Ч. 44. — С. 22-25.
25. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 вересня до 31 грудня 1911 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1911. — Ч. 48. — С. 26-30.
26. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 вересня до 31 грудня 1913 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1913. — Ч. 56. — С. 27-30.
27. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 мая до 31 серпня 1909 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1909. — Ч. 39. — С. 41-44.
28. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 мая до 31 серпня 1912 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1912. — Ч. 51. — С. 20-23.
29. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 мая до 31 серпня 1913 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1913. — Ч. 55. — С. 12-16.
30. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 січня до 30 цвітня 1910 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1910. — Ч. 42. — С. 22-25.
31. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 січня до 30 цвітня 1911 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1911. — Ч. 46. — С. 21-25.
32. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 січня до 30 цвітня 1912 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1912. — Ч. 50. — С. 18-28.
33. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 вересня до 31 грудня 1912 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1912. — Ч. 52. — С. 19-31.
34. Sprawozdane z biblioteki za czas від 1 січня до 30 цвітня 1913 р. // Хроніка НТШ. — Львів, 1913. — Ч. 54. — С. 20-23.
35. «Час». Товариство у Києві: каталог книг та преїскурант виробів народнього рукометства. — Київ : Час, 1913. — 46 с.
36. *Юркевич О.* Юрій Тищенко — видавець, книгар, публіцист: період становлення (1905–1913) / *Олександра Юркевич* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 127-157.